

MARIA MUNJOZ

Interview met Maria Munjoz, echtgenote van Jose Oto Esquerra

Leeftijd: 64 jaar

Datum Interview: 13 juni 1985

Plaats: in haar keuken.

Ze vertelde me, dat ze wel wilde praten over de burgeroorlog, maar dat haar geheugen haar vaak in de steek laat. Dit wordt veroorzaakt door het overlijden van haar dochter, vlak nadat ze bevallen was van de kleindochter, waar Maria nu de zorg voor draagt.

Ook de vader van het meisje woont bij Jose en Maria.

Maria heeft samen met Carmen, Maria Macuca en Pilar la Peruga in de gevangenis gezeten; de enige vrouwen van het dorp die weggevoerd zijn. Ook van haar hierover een relaas.

De na-oorlogse tijd is ook voor mij vervelend geweest, maar veel minder erg dan voor vele anderen.

Toen de nationalen kwamen waren wij niet hier in het dorp. Toen was ik in Barcelona. Maar toen ze Barcelona "bevrijdden" ben ik naar Albalate teruggekomen, omdat mijn ouders hier alleen overgebleven waren.

En ik ben alleen maar teruggekomen om te vertrekken. Want op de dag dat ik hier aankwam pakten ze me samen met de anderen op en sloten ze ons hier in het dorp in de gevangenis. Hier zijn we zo'n week gebleven. Ze sloegen ons en knipten onze hoofden kaal.

Waarom? Alleen maar om zich een beetje te amuseren.

Het was een vorm van repressie die ze uitoefenden omdat ze mijn broers niet te pakken konden krijgen. Die hebben wel meegegaan met de CNT.

Terwijl ze m'n haar kortknipte hiel een senior zijn machinegeweer tegen mijn borst. Ze knipten mijn haar zoals ze dat bij ezels doen, klak,klak klak...ze schoren het met grote plukken af.

Toen werden we in het donker de trap af naar beneden geduwd en ik weet nog dat er heel veel mensen stonden. En ik weet niet of het die mensen met stokken waren of de guardias met knuppels, maar ze begonnen op me in te slaan. Ik protesteerde en kreeg een klap op mijn hoofd, waarvan ik bewusteloos raakte.

Ik hoorde ze op een gegeven moment tegen elkaar zeggen: " we hebben haar doodgeslagen". Ik kon me niet bewegen, maar ze tillen me op, zetten me weer op mijn benen en begonnen me opnieuw te slaan. En toen ze daar genoeg van hadden, zei iemand uit dit dorp me naar huis te gaan, "maar heb 't hart niet dat je schreeuwt of huilt of wat dan ook". De volgende dag moesten we ons weer melden op het gemeentehuis en moesten we de straten aanvegen en zo. Maar ik kon niet. De dokter kwam en vertelde dat ik daatoe niet in staat was.

Korte tijd daarna pakten ze ons weer op en brachten ons eerst naar de gevangenis in Binefar en daarna naar Huesca. En daar ben ik een half jaar gebleven. Dan werden we naar Barbastro gevoerd, maar daar ben ik maar heel kort geweest.

Ze hebben me nooit een reden gegeven waarom ze dat gedaan hebben. Ik heb ook geen rechter gezien of een papier in handen gehad waarop de reden van mijn arrestatie vermeld stond.

Toen ik terug kwam hier in het dorp heb ik geen enkele last meer gehad.

Van het campo de las vinjas heb ik alleen maar horen praten, want ik zat toen nog in Barcelona, toen dat gebeurde. Ik ben naar Barcelona gegaan ongeveer twee maanden voordat Albalate "bevrijd" werd.

Maar na de gevangenschap heb ik nergens meer last van gehad; ik ging gewoon met de anderen mee aan het werk en ze nodigden me uit voor

feestjes, alsof er niets gebeurd was.

Ze hebben mijn ouders niets gedaan, ook hebben ze het huis niet geplunderd of het land in beslag genomen.

Van mij wilden ze vooral weten waar mijn broers waren en waar ze de wapens verborgen hadden, dat zou ik moeten weten. Maar ik was nog een kind en zij waren veel ouder en met hun zaken had ik dus niets te maken. Mijn broers vertelden me niets. Ik heb 4 broers, 1 is getrouwd met Pilar van de slagerij, la Peruga, 2 wonen in Frankrijk, 1 is gesneuveld in Belchite en dan nog twee zusters, 1 is er dood en de andere woont in Barcelona. En ik ben de jongste. Ze hebben allemaal aan de kollektivisaties meegedaan; de oudste broer werkte met zijn compagna in de openbare eetzaal, in het huis van Zagarra (tegenover de diskotheek). Daar aten de mensen die hier in het dorp kwamen werken. Ik ben er nooit geweest.

Mijn ouders waren al oud en die hebben nooit met de CNT samengewerkt. Mijn broers werkten allemaal in de kollektiviteit, ik ook als ze me nodig hadden. Dan hielp ik met hooien, met bieten rooien en zo. Maar omdat ik de kleinste was en veel oudere broers en zussen had, wilden ze mij er bijna nooit bij hebben. Ik hielp ze alleen maar af en toe een handje.

Voor de oorlog hadden we koeien en kippen en konijnen, maar mijn broers voegden alles bij de kollektieven. Na de oorlog konden mijn ouders alle bezit zonder problemen weer terugkrijgen. En dat heeft er mee te maken dat mijn moeder voedster is geweest van drie jongetjes van rijke huizen en dat is ook de reden dat ze mijn ouders niets gedaan hebben.

Toen de oorlog begon was ik 15 jaar, ik hoefde niet te werken en speelde vooral en ik ging naar school, meer niet. Ik hoefde niet thuis te helpen of boodschappen te doen.

Ik was 30 jaar toen ik trouwde. Na de oorlog verliet ik het huis niet meer totdat ik op mijn 24e naar Barcelona in een dienstje ging. Ik ben 5 jaar dienstmeisje in hetzelfde huis geweest. Zo kon ik tenminste wat geld verdienen, want met het werken op het land verdiende ik geen rooie cent. En toen kwam ik Jose tegen en zijn we getrouwd. En trouwen voor de kerk, dat was geen vrije keuze, maar daartoe werd je gedwongen. Dat was een heilig moeten, maar we zijn nog nooit naar de mis geweest, alleen al het niet anders kon, zoals bijvoorbeeld bij de kommunie van de kleindochter. Als ze die kommunie niet zou doen, zou ze op school geen leven meer hebben. Maar met de kerk heb ik nooit opgehad. Ook mijn ouders kwamen er nooit.

Ze vonden het dan ook helemaal niet erg dat ze de kerk leeggehaald hebben en alles verbrandden, de heiligen en zo. Wat er met die Cura gebeurd is weet ik niet, want ik had hem nooit gezien. Die van daarna ken ik wel, dat was een hele goeie man. Die verleende meer hulp aan de armen dan aan de rijken. Die man had in de kolonne van Durruti gezeten, hij leeft nog en woont in Barbastro. En hij is een van degenen die niet naar hun is overgelopen, al heeft hij een pak van de kerk aangetrokken; hij bleef altijd een van de onzen.

Tijdens de oorlog zat ik op school, van m'n 6e tot m'n 14e jaar. Ik kan me nog herinneren dat we andere meesters en juffen hadden dan voor de oorlog en dat die heel goed waren. Voor de oorlog kregen we bijvoorbeeld doktrine, dat was dan godsdienst, maar tijdens de oorlog was dat veel meer algemene kennis. Voor de oorlog leerde je lezen en schrijven en meer niet. Maar de invloed van het onderwijs t.t.v. de oorlog is niet heel groot geweest, want de frankisten kwamen al heel snel.

En nu beginnen de lessen pas weer een beetje te lijken op de lessen van dat ene jaar. Maar toen ben ik ook niet veel naar school geweest, want m'n zusje moest me brengen en die werkt op het land. Er is wel

avondschool geweest om de kinderen die overdag werkten te leren lezen en schrijven. Dat hield ook op toen de oorlog afgelopen was. Jose is daar op geweest, ik niet. De meesten van voor de oorlog konden namelijk niet lezen of schrijven, want er moest gewerkt worden en er was geen tijd om naar school te gaan.

Van 1933 kan ik me nog herinneren dat het hele dorp vergeven was van de gaurdias de asalto en dat ze schoten. En dat ze door de straat kwamen en mijn broer zochten en dat er een buurvrouw kwam die me naar beneden riep en zei dat mijn moeder niet ongerust hoefde te zijn omdat hij veilig verborgen zat. Ze hadden er een heleboel uit dit dorp opgepakt en daar was een andere broer van me bij en een zwager en die hadden ze naar de gevangenis in Jaca gebracht.

Van de eerste dagen van de oorlog weet ik niets meer en ik kan me ook de veranderingen tijdens de eerste dagen niet herinneren. Dat komt omdat ik er toen niet was. Ik was met mijn zus elders.

Ik kan me nog een paar kleine dingen herinneren: dat er een paar vrouwen bezig waren met de rood-zwarte vlag voor de anarchisten te borduren, dat was in het huis van Helena van Santos en Maria Macuca zat erbij en nog iemand. Ze verstopten hem gauw toen ik binnenkwam en ik werd de keuken ingestuurd. Maar volgens mij is die vlag nooit afgemaakt, want ik heb hem later nooit gezien. (beschrijft de borduursels). Ze verstopten de vlag want het naaien daaraan moest stiekem gebeuren want anders zouden de rechtsen weleens iets kunnen ondernemen.

Van de cupos kan ik me niet veel herinneren omdat Jose degeen was die die afdroeg, hij regelde dat.

Aan brood heeft het ons nooit ontbroken, evenmin aan olie, aardappelen of bonen. Maar we hadden wel burenen die armer waren dan wij en die probeerden we dan te helpen met wat eten. We fokten kippen en konijnen maar in die tijd aten we nooit eieren, want die hadden we nodig om meel te kopen of om de kontributie te betalen, de kinderen te kleden of de ouders te verzorgen. Dat heeft jaren geduurd, maar honger hadden we niet omdat er altijd aardappelen en bonen waren en olie. Maar vlees of fruit of melk hadden we niet.

Y eso es.

María is met dit eerste interview een soort van proefkonijntje geweest. Ik had eerder een verhaal van haar opgenomen, dat betrekking zou moeten hebben op de kollektieven en de revolutie, maar het verhaal dat zij het eerst kwijt wilde was dat van het overlijden van haar dochter, daarna over de ellende waarmee ze te maken kreeg na de revolutie. Van dit interview heb ik een samenvatting gemaakt, welke ik hierbij zal voegen.

Proefkonijntje was María inzoverre, dat ik een verhaal van haar leven heb gevraagd om te kijken of het registreren van levensgeschiedenissen mij dichter bij de de antwoorden op mijn vragen brengt, of mensen daardoor makkelijker over moeilijker te verwerken periodes praten, om mezelf te beschermen tegen ellendeverhalen. Of ik hiermee op de juiste weg ben, valt nog te bezien, ik twijfel, maar zit er nog te dicht op.

Het verhaal zoals ik dit eerder heb opgetekend. (Het stond nog niet op flop, bij deze, maar zonder dit verhaal is het interview vaak niet te begrijpen.)

Interview met María Muñoz, echtgenote van José Oto Esquerra
Leeftijd : 64 jaar
Datum interview: 13 juni 1985
Plaats: in haar keuken.

Ze vertelde me dat ze wel wilde praten over de burgeroorlog, maar dat haar geheugen haar vaak in de steek laat. Dit wordt vooral veroorzaakt door het overlijden van haar dochter, vlak nadat zij bevallen was van de kleindochter, waar María nu zorg voor draagt. Ook de vader van Nieves, de kleindochter, woont nu bij Jose en María

Samen met haar buurvrouw Carmen, met María Macuca en Pilar la Peruga heeft María in de gevangenis gezeten; de enige vrouwen in het dorp die toen zijn weggevoerd. Ook hierover van haar een relaas.

'De na-oorlogse tijd is ook voor mij vervelend geweest, maar veel minder erg dan voor vele anderen.

Toen de nationalen kwamen waren wij niet hier in het dorp. Toen was ik in Barcelona. Maar toen ze Barcelona bevrijdden ben ik naar Albalate teruggekomen, omdat mijn ouders hier alleen waren achtergebleven.

En ik ben alleen maar teruggekomen om weer te vertrekken. Want op de dag dat ik hier aankwam pakten ze me samen met de anderen op en sloten ze ons hier in het dorp in de gevangenis. (in het gemeentehuis, naast mijn huis, H). Hier zijn we zo'n week gebleven. Ze sloegen ons en knipten onze hoofden kaal. Waarom? Alleen maar om zich een beetje te amuseren. Het was een vorm van repressie die ze uitoefenden, omdat ze m'n broers niet tet pakken konden krijgen. Die hebben wel meegedaan met de CNT.

Terwijl ze m'n haar kortknipten, hield een señor een machinegeweer tegen m'n borst. Ze knipten m'n haar zoals ze dat bij ezels doen, klak.. klak.. klak.. .. ze knipten het met grote plukken af.

Toen werden we naar beneden geduwd en ik weet nog dat er heel veel mensen stonden. Ik weet niet of het die mensen waren of de guardias met knuppels, maar ze begonnen op me in te slaan. Ik protesteerde en kreeg een klap op mijn hoofd, waarvan ik

bewusteloos raakte. Ik hoorde ze op een gegeven moment tegen elkaar zeggen: 'we hebben haar doodgeslagen'. Ik kon me niet bewegen, maar ze tilden me op, zetten me weer op m'n benen en begonnen me opnieuw te slaan. En toen ze daar genoeg van hadden, zei iemand uit dit dorp dat ik naar huis kon gaan, 'maar heb 't hart niet dat je schreeuwt of huilt of wat dan ook'. De volgende dag moesten we ons weer melden op het gemeentehuis en moesten we de straten aanvegen en zo. Maar ik kon niet. De dokter kwam en vertelde dat ik daartoe niet in staat was.

Korte tijd daarna pakten ze ons weer op en brachten ons eerst naar de gevangenis in Binefar en daarna naar Huesca. En daar ben ik een half jaar gebleven. Toen werden we naar Barbastro gevoerd, maar daar ben ik maar heel kort geweest.

Ze hebben me nooit verteld waarom ze dit gedaan hebben. Ik heb ook geen rechter gezien of een papier in handen gehad waarop de reden van mijn arrestatie vermeld stond

Toen ik terugkwam in het dorp heb ik geen enkele last meer gehad. Van het campo de Viñas heb ik alleen maar horen praten, want ik was nog in Barcelona toen dat gebeurde.. Ik ben naar Barcelona gegaan ongeveer twee maanden voordat Albalate bevrijd werd.

Maar na de gevangenschap heb ik nergens meer last van gehad. Ik ging gewoon met de anderen mee naar het werk en ze nodigden me uit voorfeestjes, alsof er niets gebeurd was.

Mijn ouders hebben ze niets aangedaan, ook hebben ze hun huis niet geplunderd of hun land in beslaggenomen.

Van mij wilden ze vooral weten waar mijn broers waren en waar ze de wapens verborgen hadden, dat zou ik moeten weten. Maar ik was nog een kind en zij waren veel ouder en met hun zaken had ik dus niets te maken. Mijn broers vertelden me niets. Ik heb 4 broers, 1 is getrouwd met Pilar van de slagerij, la Peruga, twee wonen in Frankrijk, één is gesneuveld in Belchite en dan nog twee zusters, waarvan er één overleden is; de ander woont in Barcelona. Ze hebben allemaal aan de kollektivisaties meegedaan; de oudste broer werkte met z'n compaÑera in de openbare eetzaal, in het huis van Sagarra, tegenover de discotheek. Daar aten de mensen die hier in het dorp kwamen werken. Ik ben er nooit geweest.

Mijn ouders waren al oud en die hebben nooit met de CNT samengewerkt. M'n broers werkten allemaal in het kollektief; ik ook, maar alleen als ze me nodig hadden. Dan hielp ik met hooien, met bieten rooien en zo. Maar omdat ik de kleinste was en veel oudere broers en zussen had, wilden ze mij er bijna nooit bij hebben. Ik hielp ze alleen maar af en toe een handje.

Voor de oorlog hadden we koeien en kippen en konijnen, maar mijn broers brachten alles naar de kollektieven. Na de oorlog konden mijn ouders alle bezit, behalve de percelen, weer zonder problemen terugkrijgen. En dat komt omdat mijn moeder voedster is geweest van drie jongetjes van rijke huizen en dat is ook de reden geweest dat zij m'n ouders niets gedaan hebben.

Toen de oorlog begon was ik 15 jaar, ik hoefde niet te werken en speelde vooral en ging naar school, meer niet. Ik hoefde niet in huis te helpen of boodschappen te doen.

Ik was 30 jaar toen ik trouwde. Na de oorlog verliet ik het huis niet meer totdat ik op m'n 24e naar barcelona in een dienstje ging. Ik ben 5 jaar dienstmeisje geweest in hetzelfde huis. Zo kon ik tenminste wat geld verdienen, want met het werken op het land verdeinde ik geen rooie cent. En toen kwam ik José tegen en zijn we getrouwd. En trouwen voor de kerk, dat was geen vrije

keus, maar daartoe werd je gedwongen. Dat was een heilig moeten, maar wij zijn nooit naar de mis geweest, alleen als het niet anders kon, zoals bijvoorbeeld met de kommunie van onze kleindochter. Als ze die kommunie niet zou doen, dan zou ze op school geen leven gehad hebben. Maar met de kerk heb ik nooit veel opgehad, ook mijn ouders kwamen er nooit.

Ze vonden het ook helemaal niet erg dat ze de kerk leeggehaald hebben en alles verbrandden, de beelden en zo. Wat er met die Cura gebeurd is, weet ik niet, want die had ik nog nooit gezien. Die van daarna ken ik wel, dat was een hele goede man. Hij veleende meer hulp aan de armen dan aan de rijken, had in de kolonne van Durruti gezeten, hij leeft nog en woont in Barbastro (?) En hij is een van degenen die niet naar 'ellos' is overgelopen, al heeft hij een pak van de kerk aangetrokken, hij bleef een van de onzen.

Tijdens de oorlog zat ik op school, van m'n 6e tot m'n 14e jaar. Ik kan me nog herinneren dat we andere meesters en juffrouwen hadden dan voor de oorlog en dat die heel goed waren. Voor de oorlog kregen we bijvoorbeeld doktrine, dat was dan godsdienstles, maar tijdens de oorlog was dat veel meer algemene kennis. Voor de oorlog leerde je lezen en schrijven en meer niet. Maar de invloed van het onderwijs tijdens de oorlog is niet heel groot geweest, want de nationalen kwamen al heel snel.

En pas nu beginnen de lessen een beetje te lijken op de lessen van dat ene jaar. Maar toen ben ik ook niet veel naar school geweest, want m'n zusje moest me brengen en die werkte op het land.. Er is wel een avondschool geweest om de kinderen die overdag werkten te leren rekenen en schrijven. Dat hield ook op toen de oorlog afgelopen was. José is daar nog opgeweest, ik niet. De meesten van voor de oorlog konden namelijk niet lezen of schrijven, want er moest gewerkt worden en er was geen tijd om naar school te gaan.

Van 1933 kan ik me nog herinneren dat het hele dorp vergeven was van de guardias de asalto en dat ze schoten. En dat ze de straat doorkwamen en mijn broer zochten en dat er een buurvrouw kwam die me naar beneden riep en zei dat mijn moeder niet ongerust hoefde te zijn omdat hij veilig verborgen zat. Ze hadden er een heleboel uit dit dorp opgepakt en daar was een andere broer van me bij en een zwager en die hebben ze naar de gevangenis in Jaca gebracht. Van de eerste dagen van de oorlog herinner ik me niets meer en van de veranderingen de eerste dagen kan ik me ook niets meer herinneren. Dat komt omdat ik er toen niet was, ik was met m'n zus ergens anders.

Ik kan me nog een paar kleine dingen herinneren: dat een paar vrouwen bezig waren met de rood-zwarte vlag voor de anarchisten te borduren, dat was in het huis van Helena van Santos en María Macuca was erbij en nog iemand anders. Ze verstopten hem gauw toen ik binnenkwam en ik werd de keuken ingestuurd. Maar volgens mij is die vlag nooit afgemaakt, want ik heb hem nooit ergens gezien. (beschrijving van de borduursels) Ze verstopten de vlag want het naaien daaraan moest in het geheim gebeuren want anders zouden de rechtsen weleens iets kunnen ondernemen.

Van de cupos herinner ik me niet veel meer, omdat José degene was die afdroeg, hij regelde dat.

Aan brood heeft het ons nooit ontbroken, evenmin aan olie, aardappelen of bonen. Maar we hadden wel burens die armer waren dan wij en die probeerden we dan te helpen met wat eten. we fokten kippen en konijnen maar in die tijd aten we nooit eieren,

want die hadden we nodig om meel te kopen of om de kontributie te betalen, de kinderen te kleden of de ouders te verzorgen. Dat heeft jaren geduurd, maar honger hebben we niet gekend, omdat er altijd aardappelen en bonen waren en olie. Maar vlees of fruit of melk hadden we niet.
Y eso es.

Dagboekfragment 5-6-'89

Een snelle bocadillo en terug naar de was, naar María, toen deze nog niet klaar bleek. Ik had geen casetterecorder bij me, en dat spijt me. Voortaan altijd op zak.

MARIA: .

Ik sprak haar over de plezierige ontvangst in Toulouse bij Agueda, de zus van José, en vertelde dat ze mij hun verhalen waren begonnen te vertellen. Voor haar was dit genoeg om in details van haar geschiedenis te treden. Hoewel mensen in Frankrijk een moeilijke periode gehad hebben is ze van mening dat het veel moeilijker is geweest om in het dorp te blijven wonen. Toen de eerste bombardementen op Albalte begonnen, was zij niet hier maar in Lerida, om in het ziekenhuis een gewond familielid te bezoeken. Het ziekenhuis ligt net buiten de stad op weg naar Almocellas, zoeken we op op de kaart. Haar oom of zwager was daar echter niet en toen ze de brug over ging, de stad in, begonnen de bombardementen op Lerida. Een meisje in haar eentje in een vreemde omgeving met deze ervaring. Ze wilde en ging, hoe?, zo snel mogelijk terug naar Albalate. Hier waren de bombardementen net achter de rug. Het dorp was leeg op wat levensmoede oudjes na, mensen die niet meer konden bewegen. Van een van deze mensen hoorde ze dat het spookdorp verlaten was omdat mensen naar de monte gevlucht waren. De monte zijn de hogergelegen gronden, waar zich ook de stallen bevonden. Ze was echter nog nooit op de monte geweest; haar broers lieten haar immers nooit naar het land gaan. Ze moest de weg vragen aan een van de achterblijvers en in die dreigende stilte in het dorp zocht ze haar weg naar boven, over paden die ze niet kende en overal de vijand vermoedend. Ze vond bekenden en uiteindelijk ook haar familie. Met wat jongere familieleden, haar ouders keerden terug naar het dorp, besloten ze naar Barcelona te gaan, en bleven daar tot ook hier de bombardementen begonnen. Anderen vluchtten naar Frankrijk, maar zij vond dat ze haar oudjes niet in de steek kon laten en ging terug naar het dorp. De moorden op de 23? bejaarden en op de ene 16 jarige jongen hadden al plaatsgevonden toen zij terugkwam. Tijdenlang heeft ze hier geen leven gehad; iedere nacht kwamen gewapende mannen en jongens uit het dorp bij haar aan de deur; met gewerkolven bonkten ze op de luiken en doorzochten het huis op haar broers, die allemaal een funktie in de verschillende comitees hadden gehad. Ze dreigden haar mee te nemen en te vermoorden en ze geloofde dat ze het zouden doen. De moorden op het campo de las Viñas lag nog vers in het geheugen. Toen kwam de nacht waarop ze haar werkelijk meenamen. Zij en nog een paar meisjes werden die nacht in het gemeentehuis vastgehouden. Een deel van het gemeentehuis waren vroeger klaslokalen. Hier werden de hoofden van de vrouwen kaalgeknipt met messen die gebruikt werden om ezels hun haren te knippen. Niet alleen de jongens en mannen die haar van huis waren komen halen waren daarbij aanwezig. Belangstellenden hadden zich verzameld, waaronder ook

enkele meisjes en vrouwen. Meisjes met wie María nog gespeeld had. De vernedering van het kaalknippen doorstond ze zwijgend. Toen werd ze naar beneden gevoerd, naar de plaats waar nu de bibliotheek is. Het is er donker en door de overgang van een verlichte ruimte hierheen, kon zij niets zien. Knuppels werden te voorschijn gehaald en zandzakken, langwerpige linnen zakken met zand, en ze begonnen te slaan. Ze schreeuwde uit protest iets van: fascistien, weten jullie wat je doet. Ze dacht dat ze doodgemaakt zou worden. Ze sloegen haar waar ze maar konden en waarschijnlijk ook op haar hoofd, want op een gegeven moment hoorde ze nog wel, maar kon niets meer zeggen. (dat betekent dat ze is blijven protesteren.) Toen ze het bewustzijn verloor, dacht ze dat het met haar gedaan was en vond doodgaan niet eens zo erg. Maar ze kwam weer bij, en opnieuw sloegen ze haar tot ze weer het bewustzijn verloor. Ook dit slaan gebeurde in het bijzijn van anderen, ook van haar speelkameraadjes. Opnieuw kwam ze bij, en nu mocht ze naar huis, maar geen woord, want anders... Hoe ze naar huis is gekomen weet ze niet meer. Haar heupbeen was uit de kom geslagen, en lopen kon ze niet meer. Ze kon ook niemand wakker maken om haar te helpen. Midden in de nacht is de practicante, de assistent van de arts, gekomen, en maanden heeft ze volstrektheid bedrust gehad met een zandzak van 15 kilo op haar dijbeen om haar heup weer in de juiste stand te brengen en te houden. Ze mocht zich niet zelf wassen en moest in bed haar behoeften doen. Haar ouders waren hulpeloos en nauwelijks in staat haar te helpen. Haar schoolvriendinnetjes die bij de slagpartij aanwezig waren geweest kwamen vragen hoe het met haar ging. Ze wilde ze niet zien. Ze lopen allemaal met schuldgevoel rond, vooral degenen die haar geslagen hebben zijn er gek van geworden, is haar mening. Ze vertelt over een buurman van María Macuca, die een paar huizen boven woont, zwaar aan de alcohol en niet meer aanspreekbaar. Ze weet zeker dat zijn geweten hem plaagt. Een half jaar heeft María zo in bed gelegen. Toen kwamen ze haar opnieuw halen. Weer werd ze opgesloten in de school. weer met anderen, dit keer minder dan de vorige keer. Sommigen waren gevluht, anderen al eerder opgepakt.

De vrouwen met wie ze de eerste keer samen had gezeten, moesten toen de volgende dag het dorpsplein aanvegen alleen maar om uitgelachen te kunnen worden. Ze werden uit hun huizen gehaald en begeleid door een lachende menigte. María had het geluk daar niet bij te kunnen zijn.

De tweede keer dat ze haar oppakten werd opnieuw haar haar geknipt, ze vond het al minder erg, het was toch nog kort. Ditmaal werd ze overgebracht naar de gevangenis, waar ze zonder proces, ze konden geen aanklacht tegen haar verzinnen, na een half jaar werd vrijgelaten. Vanaf dat moment heeft niemand haar ooit nog bedreigd of een haar gekrenkt, eerder het tegenovergesteld; uit schuldgevoel, verzekert ze. Elke week werd er gedanst op het dorpsplein; María ging nooit, ze had geen zin om mensen te zien.. Tot op een keer een jongen van een ander dorp, velen uit dit dorp deden dit ook geregeld, bleef aandringen op haar aanwezigheid bij het dansen. Je hoeft nergens bang voor te zijn, had hij haar verzekerd, en zeker niet nu ik erbij ben. Ze is gegaan, en sedertdien ging ze iedere week. Alleen maar om te dansen, uren achtereen, zonder met iemand te praten. Daarna ging ze naar Barcelona in een dienstje (waarom, ook al heeft ze het gezegd, zit er geen andere reden dan alleen een economische achter?)

María's verhaal met details die ik nooit eerder hoorde. Omdat de verhalen van de ballingen mogelijk erger zouden kunnen lijken? Konkurrentie in ellende?